

بررسی گفتمان سوره الرحمن از منظر زبان‌شناسی و نشانه‌شناسی اجتماعی و انعکاس آن در نگاره‌های معراج‌نامه شاهرخی

چکیده

در قرآن نشانه‌هایی برای اندیشمندان است و می‌توان گفت جنبه‌های کلامی و گفتمانی منحصر به فرد این کتاب آسمانی یکی از مصادیق این نشانه‌هاست. این پژوهش با بررسی ویژگی‌های نشانه‌شناختی گفتمان قرآنی از منظر زبان‌شناسی به ارائه و تعبیر برخی نشانه‌ها می‌پردازد. بدین منظور و از آنجا که سوره الرحمن، عروس قرآن، حاوی گفتمانی خاص و منحصر به فرد است. در این پژوهش برخی عناصر فرانش‌های اندیشگانی، بینافردی و متنی آیات آن که به ترتیب از منظر نشانه‌شناختی با زمینه یا موضوع سخن، فضا سازی شخصیتی و نوع سخن ارتباط دارند، به روش توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. حضور پربسامد فرایندهای مادی در آیات ابتدایی، فرایند بیانی در تمام طول سوره و فرایندهای وجودی و شناسایی در آیات انتهایی، استفاده از ضمیر دوم شخص مثنی «کما (شما)» به منظور تأکید و جلب توجه مخاطب و استفاده از واژه «رب» به جای استفاده از ضمیر اول شخص مفرد برای اشاره به گوینده یا ارجاع نقشی، از مهم‌ترین نتایج این بررسی است. برخی از مهم‌ترین استدلال‌ات نشانه‌شناختی این یافته‌ها عبارت‌اند از: سیر ارائه مضامین از عناصر عینی و ملموس به سمت عناصر فرادنیوی و اخروی و قیاس میان آن‌ها برای تجسم بخشی به واقعیت دنیای آخرت، تأکید بر مهم‌ترین وظیفه مخاطبان یعنی ایمان به وجود خالق توانا، عدم استفاده از قدرت گوینده و ایجاد فضایی برابر میان گوینده و مخاطب برای تصمیم‌گیری بر اساس تفکر و خرد و نیز تأکید بر یکسان بودن همه انسان‌ها در برابر پروردگار. این مشخصات گفتمانی در کنار سایر مشخصات بی‌نظیر زبان‌شناختی مانند دلنشینی آوایی، نظم‌آهنگ، روابط معنایی و ... باعث تأثیر در عمق جان و خرد شنوندگان کلام وحی می‌شود و آنان را که با تدبر و استدلال به این گفتمان گوش فرامی‌دهند، به تفکر و اندیشه وامی‌دارد. بررسی مضمونی معراج‌نامه شاهرخی و انطباق آن با نگاره‌های موجود در این اثر، بر وجود نشانه‌شناختی در آن تأکید دارد.

اهداف پژوهش:

۱. پیدا کردن ترتیب ارائه افعال و نقش نشانه‌شناختی آن‌ها و یافتن نقش متناظر آن‌ها.
۲. بررسی نشانه‌شناختی در نگاره‌های معراج‌نامه شاهرخی.

سوالات پژوهش:

۱. ترتیب ارائه افعال و نشانه‌شناختی در سوره الرحمن چگونه است؟
  ۲. نشانه‌شناختی چه جایگاهی در نگاره‌های معراج‌نامه شاهرخی دارد؟
- کلیدواژه‌ها:** زبان‌شناسی هلیدی، نشانه‌شناسی، سوره الرحمن، نگاره‌های معراج‌نامه شاهرخی.

مقدمه

پنجاه و پنجمین سوره قرآن، سوره الرحمن، ۷۸ آیه دارد و نام دیگرش «آلاء» است. در فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمودند هر چیزی عروسی دارد و عروس قرآن سوره الرحمن است (نوری، ۴/ ۳۵۱) و در روایات دیگری آمده: هرکسی سوره الرحمن را قرائت کند خداوند به ضعف و ناتوانی او رحم می‌آورد و او توانایی ادای شکر نعمت‌های خدادادی را پیدا می‌کند (طبرسی، ۱۴۰۸: ۳۲۶/۹). این سوره نیز به مانند دیگر سوره قرآن دارای مفاهیم و مضامین عالی است که در گفتمانی خاص به شیوه‌ای منحصربه‌فرد ارائه شده است. از آنجاکه قرآن جملات خود را آیه می‌داند: «تلك آیات الكتاب المبین» (سوره یوسف، آیه ۲)، مفهوم نشانه‌ها و درک معنای آن‌ها اهمیت بسیاری در درک کل قرآن خواهد داشت. برای بررسی مفاهیم و مضامین لفظی و معنایی قرآن کریم، محققان عرب‌زبان و قرآن‌پژوهان دانش زبان‌شناسی را از دیرباز مورد توجه قرار داده بودند. نخستین بار ابو عبدالله محمد بن یزید الواسطی (۳۰۶ ق)، کتاب اعجاز القرآن فی نظمه و ترتیبه را درباره بلاغت قرآن نوشت (فراستخواه، ۱۳۷۶: ۵۳). عبدالقاهر جرجانی (۴۷۲ ق) با کتاب دلائل العجاز فی علم المعانی، زمخشری (۵۳۹ ق) با کتاب تفسیر الکشاف و سکاکی (۶۲۹ ق)، با تدوین دایره المعارف مفتاح العلوم، پژوهش‌های زبان‌شناسی در مطالعات قرآنی را گسترش دادند (بوآس و همکاران، ۱۳۷۶: ۱۵۶).

امروزه پیشرفت‌ها و تحولاتی که این دانش در چند دهه اخیر کسب کرده است، آن را بیش‌تر از گذشته مورد توجه همه محققان و قرآن‌پژوهان قرار داده است؛ زیرا ابزارهای جدیدی هم برای بررسی صنایع و آرایه‌های لفظی و هم برای کاویدن عمق مفهوم و مضامین قرآن ارائه داده است. اولین کسی که مباحث واژه‌شناسی جدید را در معناشناسی و تفسیر قرآن به کار گرفت، ایزوتسو ژاپنی بود. او که قرآن را به زبان عربی ترجمه کرد به برکت ترجمه در این زمینه دو کتاب با عنوان‌های خدا و انسان در قرآن (۱۹۶۴) و مفاهیم اخلاقی در قرآن (۱۹۵۹) دارد و هدف خود در کتاب دوم را این‌گونه توصیف می‌کند: «می‌خواهم کاری کنم خود واژه‌ها و مفاهیم قرآنی با شما صحبت کنند». وی در ادامه کتاب خود بیان می‌کند قرآن با یک انقلاب معناشناسی و ایجاد نظام معنایی جدید بر روی واژه‌های پیشین، جهان‌بینی اعراب را تغییر داده است (ایزوتسو، ۱۹۵۹، نقل از قائمی‌نیا، ۱۳۸۶: ۱۴۰). وی برای یافتن معانی واژه‌ها در قرآن به شدت تکیه بر روابط بافتی؛ مانند همنشینی و تقابل با دیگر واژه‌ها در متن قرآن را مورد تأکید قرار می‌دهد (همان: ۱۴۱).

دانش زبان‌شناسی اخیراً به مدد تحولات حاصل شده در بخش تحلیل گفتمان می‌تواند با استفاده از روابط بافتی، متنی و واژگانی موجود در جملات، استدلال‌های نشانه‌شناختی و معانی ثانویه موجود در متن را مورد تعبیر و تفسیر قرار دهد (اگینز، ۲۰۰۴). تحلیل گفتمان انتقادی که در زبان فارسی به «سخن‌کاوی»، «تحلیل کلام» و «تحلیل گفتار» نیز ترجمه شده است روشی نوین برای پژوهش در متن‌های ارتباطی است که برای شناخت پیام و معنی به کاررفته در متون توسعه‌یافته است و سعی می‌کند با کشف حقایق مربوط به سطوح زیرساختی متون مانند بافت فرهنگی و

موقعیتی، آنچه در پشت واژه‌ها و متون زبانی مخفی مانده است را برای عموم مردم و به زبانی مستدل آشکار نماید و سازوکارهای تولید و تفسیر متن را نشان دهد (اگینز، ۱۹۹۴: ۱۸).

پژوهشگران معاصر نیز در سایه این یافته‌ها تحقیقاتی در زمینه قرآن‌پژوهی به انجام رسانده‌اند، قائمی‌نیا (۱۳۸۶)، به توصیف و تبیین دانش نشانه‌شناسی و تفسیر قرآن می‌پردازد. به اعتقاد وی نشانه‌شناسی یک نظام معنایی ارائه می‌دهد لذا می‌تواند قرآن را به‌عنوان یک نظام و مجموعه معنایی منسجم تعبیر و تفسیر کند و این موضوع برای بررسی این کتاب مقدس حائز اهمیت است. نجفیان و همکاران (۱۳۸۹) به بررسی نشانه‌شناختی واژه آیه در قرآن کریم پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد برای تبیین وجوه متفاوت این واژه توجه به بافت متنی بلافصل و بافت متنی گسسته ضروری است و برای تفسیر درست و دقیق این کتاب، نگاهی کل‌گرایانه الزامی است. به اعتقاد آنان هر یک از جملات قرآن را می‌توان چون جهانی مستقل در نظر گرفت که در عین حال با دنیاهای پیرامون دور و نزدیک خود ارتباطی نزدیک دارد و با هر دنیایی معنایی متفاوت حاصل می‌شود. محکی و سوزنچی (۱۳۹۱) به نشانه‌شناسی نمادهای بهشت در قرآن کریم با استفاده از الگوی نشانه‌شناسی یاکوبسن درباره کارکردهای زبان پرداخته‌اند و کارکردهای ارجاعی، عاطفی، ترغیبی، همدلی، فرازبانی و ادبی را برای این واژه در قرآن به ترتیب بسامد ارائه داده‌اند. میر دهقان و همکاران (۱۳۹۲)، گفتمان قدرت در قرآن را با استفاده از رویکرد وندایک مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند رویکردهای مستقیم و غیرمستقیم هر دو برای نمایش قدرت خداوند در قرآن کریم استفاده شده‌اند. شریفی و نجم‌الدین (۱۳۹۳)، تحلیلی نشانه‌شناختی از گفتمان سوره الرحمن را بر اساس الگوی تنشی ارائه داده‌اند. تحقیق آنان نشان داد گفتمان این سوره از نظر تنشی دارای دو بعد عاطفی و شناختی است و اینکه تحلیل فرآیندهای گفتمانی در قرآن کریم نشان می‌دهد که مطالعه معنا در قرآن کریم می‌تواند از چارچوب سنتی مطالعه لفظ-معنا فراتر رود و متوجه تولید و صورت‌بندی نشانه - معنا در فرآیند گفتمان باشد. محققیان و پرچم (۱۳۹۴) نشانه‌شناسی ارتباطات غیرکلامی در آیات قرآن کریم را بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش آنان نشان داد کارآمدترین و پرسامدترین ارتباطات غیرکلامی به‌کاررفته در قرآن کریم عبارت‌اند از ارتباطات دیداری، شنیداری، بویایی، چشایی، بساویی، زمانی، مکانی و رفتاری. نامداری و عبادی (۱۳۹۶) نیز به تجزیه و تحلیل گفتمان بشارت در قرآن باتکیه بر کارگفت‌ها از دیدگاه زبان‌شناسی پرداخته‌اند و نشان دادند در کارگفت بشارت خداوند با وعده‌های دنیوی و اخروی مخاطب را برای قبول ایمان و انجام تکالیف ترغیب و تشویق می‌کند. در این میان مخاطب باید آزادانه و با اختیار خود موضوع را قبول یا رد کند و در هیچ مرحله‌ای احساس تکلیف و اجبار نکند.

بررسی اجمالی سیر تحقیقات زبان‌شناختی در حوزه مطالعات قرآنی نشان می‌دهد دامنه و تعداد این پژوهش‌ها در سال‌های اخیر روند صعودی دارد. از سویی دیگر، در خصوص کارایی این شاخه علمی برای کشف دلالت‌های معنایی قرآن و متون دینی در فرآیند تولید معنا باید گفت بسیاری از محققان معتقدند از آنجاکه شیوه ارتباط مطالب دینی با انسان از رهگذر کلام و زبان انجام می‌گیرد، هر دانشی به فهم متون بپردازد مورد توجه پیروان دینی قرار می‌گیرد و می‌تواند مفسران دینی را در تأسیس و پردازش روشی بایسته برای بیان مفاهیم دینی یاری رساند یا آنان را برای بیان

مستدل و دقیق‌تر برداشت‌ها و نظریات خودیاری دهد (مسعودی، ۱۳۸۶: ۲۷)؛ لذا این پژوهش به بررسی نشانه‌شناسی مفاهیم ارائه‌شده در سوره الرحمن با استفاده از مدل نشانه‌شناختی که اگینز (۲۰۰۴) برای کاربری زبان‌شناسی نظام‌مند هلیدی در تحلیل گفتمان و نشانه‌شناسی ارائه می‌دهد می‌پردازد. دستاورد جدید پژوهش حاضر و امتیاز آن از دیگر پژوهش‌ها و تحقیقات قبلی، کاربری دانش نشانه‌شناسی باتکیه بر چارچوب‌های زبان‌شناسی و تحلیل گفتمان در آیات قرآن کریم است.

مهم‌ترین سؤالات پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

۱. مهم‌ترین فرایندهایی که در این آیات مطرح شده‌اند کدام‌اند؟

۲. سیر منطقی ارائه فرایندها در این آیات چه ترتیبی دارد؟

۳. به‌کارگیری ضمائر شخصی و یا اسامی دارای مرجع معین در این آیات چگونه است؟

به اعتقاد بسیاری از زبان‌شناسان از جمله هلیدی، با خواندن هر متن می‌توان سیاق آن را تشخیص داد (اگینز، ۲۰۰۴: ۸۵). این موضوع بدان علت است که متن در درون خود نشانه‌هایی از محیط و بافت موقعیتی را رمزگذاری می‌کند و خواننده با رمزگشایی این کدها می‌تواند سیاق، ژانر و بسیاری دیگر از مشخصات موقعیتی متن را تشخیص دهد. یکی از زمینه‌های موردعلاقه زبان‌شناسی نظام‌مند نقش‌گرا در این زمینه کشف چگونگی کدگذاری عناصر بافت موقعیتی در متن و تلاش برای ارائه شیوه‌هایی برای رمزگشایی این کدهای موقعیتی است (همان: ۸۸).

این پژوهش از جمله پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی است که از طریق تحلیل محتوای کیفی با رویکردی بین‌رشته‌ای به بررسی آیات قرآن کریم می‌پردازد. جامعه آماری آن را مجموعه آیات قرآن کریم تشکیل می‌دهد که از میان آن‌ها آیات (۷۸ آیه) سوره مبارکه الرحمن برای بررسی انتخاب شد. این سوره تنها سوره‌ای است که در آن یک آیه به شکل یکسان در طول سوره تکرار شده است (۳۱ بار)، لذا به‌لحاظ زبان‌شناختی می‌تواند نشانه‌های بسیار زیادی را در قالب مدل هلیدی القا کند. به همین دلیل این سوره برای بررسی در این چارچوب موردگزینهش قرار گرفت. سپس طبق مدل هلیدی که اگینز (۲۰۰۴) به تشریح و کاربری آن پرداخته است، از منظر فرانشی اندیشگانی، موضوع بحث این آیات و تعبیر نشانه‌شناختی آن‌ها، یعنی نوع فرایندهای مورد استفاده در آیات، مشارکان فرایندها و عناصر پیرامونی که در آیات بدان‌ها اشاره شده است، مورد بررسی قرار گرفت. همچنین نقش استفاده از ضمائر و اسامی معرفه به‌عنوان یکی از عوامل ایجاد انسجام در فرانشی متنی بررسی شد و تفسیر نشانه‌شناختی آن در قالب مدل مورد استفاده ارائه گردید. شایان‌ذکر است به‌منظور پایایی بیشتر نتایج تحقیق، داده‌ها پس از تحلیل توسط محقق در اختیار تعدادی از زبان‌شناسان و متخصصان زبان عربی قرار داده شد و متغیرهای مورد بررسی به تأیید آنان نیز رسید.

نتیجه‌گیری

باتوجه به نتایج تحلیل‌ها در بخش قبل در پاسخ به سؤالات پژوهش موارد زیر قابل‌تحلیل و بررسی است: در پاسخ به سؤال اول پژوهش از نظر موضوعات مطرح شده در این آیات باتوجه به فرانشی اندیشگانی، فرایند ذهنی به‌طور متناوب در تمام آیات، فرایند مادی در ۴۰ آیه ابتدایی و فرایندهای وجودی و رابطه‌ای از نوع اسنادی در آیات انتهایی به ترتیب

بیشترین بسامد را دارند. در سؤال دوم سیر منطقی ارائه موضوعات مورد توجه قرار گرفته است. بررسی روند ارائه موضوعات به مخاطب نشان می‌دهد در ابتدا گوینده توجه مخاطب را به محیط اطراف، نظم موجود در آن و انواع نعمت‌های الهی در آن که برای وی ملموس و مشهود است جلب می‌کند. سپس در انتهای آیات با توجه به برقراری رابطه تشابه میان جهان عقبی و جهان دنیا، به وی متذکر می‌شود همان‌طور که پدیده‌ها در این دنیا به سادگی تحت اراده عاملی دانا فراهم آمده‌اند، دنیای عقبی نیز که هم اکنون نشانی از آن نیست، به همین ترتیب به وجود خواهد آمد و ندیدن آن جهان دلیل بر عدم وجود آن نخواهد بود. همچنین تکرار فرایند ذهنی تکذیبون پس از بیان هر پدیده، مهم‌ترین انتظار پروردگار از مخاطب را به وی گوشزد می‌کند؛ اما به شیوه‌ای کاملاً غیرمستقیم از رهگذر کنش گفتاری غیرمستقیم فرمان‌دادن با استفاده از پرسش انکاری او را ترغیب به پذیرش و ایمان به بندگی خداوند می‌کند. تکرار استفهام تقریری در قالب کنش گفتاری پرسش باعث تغییر نقش گوینده از نقش منفعل به نقش فعال به‌طور متناوب در سراسر متن می‌شود؛ لذا متن را از حالت یکنواختی بازمی‌دارد. ضمن اینکه فضایی صمیمی و غیررسمی میان مخاطب و گوینده ایجاد می‌کند از او می‌خواهد در فضایی کاملاً آزاد و به‌دوراز هرگونه اجبار، اندیشه و تفکراتش را مورد بازبینی قرار دهد. گویی هر بار تکرار این آیه انتظار تحول و انقلابی را در اندیشه مخاطب بالاتر می‌برد و هر بار تکرار که پس از ذکر یک نعمت انجام می‌شود، قصد تعالی اندیشه‌ها و تفکرات او را دارد. از منظر فرانقش متنی در پاسخ به سؤال سوم پژوهش، یکی استفاده از ارجاع فرهنگی در این آیات بسیار مشهود است و دیگری استفاده از ارجاعات نقشی و تکرار کلمه رب بجای استفاده از ضمیر اول شخص مفرد. ارجاع فرهنگی باعث گوشزد کردن اشتراکات همه مخاطبین می‌شود؛ لذا به دلیل ایجاد حس تعلق خاطر به دنیایی مشترک میان همه مخاطبان قرآن، میان آن‌ها حس وحدت و یکپارچگی ایجاد می‌کند. از سویی دیگر، نشان می‌دهد از منظر قرآن، به خاطر وجود این اشتراکات همه مخلوقات با یکدیگر یکسان هستند همان‌طور که تکرار آیه *فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ* نشان می‌دهد، وظیفه همه آنان ایمان به پروردگارشان است. بررسی نشانه‌شناختی اجتماعی در نگاره‌های معراج‌نامه شاهرخی نیز حاکی از این است ترسیم صحنه‌های بالارفتن حضرت محمد از آسمان‌ها، وجود فرشته‌ها و درخشش نور حاکی از وجود نشانه‌های حیات روحانی و جسمانی در این نگاره‌ها است.

- بوآس، جی و دی ران. (۱۳۷۶). دیرینه زبان‌شناسی عربی. ترجمه سید علی میرعمادی. تهران: انتشارات رهنما.
- فرستخواه، مقصود. (۱۳۷۶). زبان قرآن. تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
- رزسگای، فرانسیس. (۱۳۸۲). معراجنامه: سفر معجزه آسای پیامبر(ص). ترجمه مهناز شایسته‌فر، تهران: مؤسسه مطالعات هنر اسلامی.
- شریفی، حدیث؛ فواد، نجم‌الدین. (۱۳۹۳). «تحلیل نشانه‌شناختی گفتمانی سوره الرحمن (مبتنی بر الگوی تنشی)». پژوهش‌نامه تفسیر و زبان قرآن، ۷۲-۴۷.
- طبرسی، فضل‌بن‌حسن. (۱۳۸۴). مجمع‌البیان فی فسیر قرآن، ج ۹، تهران: ناسرخسرو.
- عرب‌زوزنی، محمدعلی. (۱۳۹۳). «بررسی ساختار وجهی خطبه نهج‌البلاغه براساس فرانش بینافردی نظریه هلیدی». فصلنامه پژوهش‌نامه نهج‌البلاغه، شماره ۷، ۳۲-۱۱.
- قائمی‌نیا، علیرضا. (۱۳۸۶). «دانش نشانه‌شناسی و تفسیر در قرآن». مجله قرآن و علم، شماره اول. ۱۶۰-۱۳۷.
- فرقانی، م. (۱۳۸۲). راه دراز گذار. تهران: فرهنگ و اندیشه.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۱). آشنایی با قرآن، جلد ۲۸. تهران: بنیاد علمی و فرهنگی شهید مطهری.
- مهاجر، مهران و نبوی، محمد. (۱۳۹۳). به‌سوی زبان‌شناسی شعر. چاپ بیست و سوم، تهران: انتشارات آگه.
- میردهقان، مهین‌ناز، طالب‌لو، علیرضا و رحمان‌پور، رقیه. (۱۳۹۲). تحلیل گفتمان قدرت در قرآن کریم. مجموعه مقالات دومین همایش ملی اعجاز قرآن. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- محققیان، زهرا. (۱۳۹۳). «نشانه‌شناسی لایه‌ای آیات قرآن کریم با توجه به روابط درون‌متنی و بینامتنی». قرآن‌شناخت، شماره اول، ۴۶-۲۷.
- محققیان، زهرا و پرچم، اعظم. (۱۳۹۴). نشانه‌شناسی ارتباطات غیرکلامی در قرآن کریم. تحقیقات علوم قرآن و حدیث، شماره ۴. صص: ۱۵۶-۱۲۹.
- محکی، علی‌اصغر و سوزنچی، راضیه. (۱۳۹۱). «نشانه‌شناسی نمادهای بهشت در قرآن کریم». مجله مدیریت فرهنگی، شماره ۱۵. صص: ۳۰-۱۹.
- مسعودی، جهانگیر. (۱۳۸۶). «هرمنوتیک به‌مثابه روش تحقیق در علوم دینی»، پژوهش‌های فلسفی - کلامی، شماره ۳ و ۴، ۲۲-۱۰.

نجفیان، آرزو، عامری، حیات و قیومی، صدیقه. (۱۳۸۹). «نگاهی نشانه‌شناختی به واژه آیه در قرآن کریم». فصلنامه علمی - پژوهشی نقد ادبی، ش ۱۰. صص: ۲۰۳-۱۷۵.

نوری، میرزا حسین. (۱۴۰۸). مستدرک الوسائل، ج ۴، قم: آل‌البیت.

Firth J. R. (۱۹۵۰). Personality and Language in Society. In Firth ۱۹۵۷: ۱۷۷-۸۹.

Eggs S. (۲۰۰۴). An Introduction to Systemic Functional Linguistic. London: Pinter.

Halliday M. A. K. (۱۹۸۵). An Introduction to Functional Grammar. London: Edward Arnold.

Halliday M. A. K. (۱۹۷۸). Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning. London & Baltimore: Edward Arnold & University Park Press

Halliday M. A. K. (۱۹۹۴). An Introduction to Functional Grammar. ۲nd. ed. London: Edward Arnold.

Halliday M. A. K. and Matthiessen C. M. I. M. (۲۰۰۴). An Introduction To Functional Grammar. ۳rd ed. London: Edward Arnold.

Larson M. L. (۱۹۹۸). Meaning-based Translation. A Guide to Cross-Language Equivalence. University Press of America. Inc. Lanham. New York. Oxford.

Malinowski B. (۱۹۲۳/۴۶) The Problem of Meaning in Primitive Languages. Supplement I to C K. Ogden and I. A. Richards The Meaning of Meaning (۸th edition. ۱۹۴۶). New York: Harcourt. Brace & World. ۲۹۶-۳۳۶.

Martin J. R. (۲۰۰۰). "Close reading: functional linguistics as a tool for critical discourse analysis". In Unsworth J. (Ed). Researching language in schools and communities.

Thompson. G. (۲۰۱۴). Introducing Functional Grammar. London: Arnold. Third Edition.

Van Dijk T. A. (۱۹۹۳). Principles of Discourse Analysis". In Discourse and Society. SAGE. (London. Newbury Park and New Delhi) .vol. ۴(۲): ۲۴۹-۲۸۳.